
La vaca, l'agricultor, el tècnic i la societat

Grup de remugants
"Ramon Trias"

Antoni Seguí Parpal.
Barcelona/Maó, maig 2014

LA VACA, L'AGRICULTOR, EL TÈCNIC I LA SOCIETAT

Dedicat al Sr. José Martí Gómez

MOTIVACIÓ

Ja fa més d'un any vaig escriure a LA LAMENTABLE el meu primer article fora dels meus hàbits professionals. És difícil que en escriure sobre l'agricultor i la vaca això pugui interessar fora del seu àmbit, i fer-ho en aquest web em sembla, en principi, ocupar un espai pensat per a altres escriptures i altres temes. Als tècnics, amb raó, se'ns recrimina poca visió dels problemes de la societat i, en molts casos, no estar interessats en fer arribar al públic, en general, les inquietuds de la professió. Ara les tècniques de comunicació permeten donar aquest pas. Si publiquen l'article i passa desapercebut, al cap d'una setmana ja no es troba en la primera incursió, i això dóna tranquil·litat al que escriu i a l'editor. Si l'article és llarg ja saps que es deixarà per més tard, és a dir, es deixarà definitivament; si la seva única virtut és la curtedat millor no publicar-lo. Aquest és llarg, amb quatre apartats: la vaca, l'agricultor, el tècnic i la societat.

La meua professió és la d'enginyer agrònom dedicat a l'extensió agrària en aspectes que afecten a l'explotació de vaques de llet. La meua tasca no és, no ha estat, la de divulgar coneixements, sinó la d'interactuar directament amb l'agricultor. Per interpretar o explicar la tasca de l'extensionista recorro al tan sabut i no sempre comprès símil de la canya de pescar. El meu treball, i el de tants extensionistes al món, ha estat el d'acompanyar a l'agricultor a pescar. Res de donar-li el peix, res d'ensenyar-li a pescar. Molts, sobretot els que ocupen o ocupaven càrrecs públics a l'Administració, no han entès aquesta feina i, en el millor dels casos, l'han assimilada a la divulgació, sent aquesta una eina de l'extensió, però no la principal.

La divulgació posa a l'abast del públic una idea, una cosa, un coneixement. El destinatari de l'acció divulgadora no ha de tenir, necessàriament, coneixements previs d'allò que es divulga, igual que li passa a l'alumne, en la majoria de casos. El divulgador, coneixedor d'aquesta possibilitat, haurà de saber transmetre amb claredat, de manera concisa un missatge, per tal que el destinatari augmenti els seus coneixements, i que, en alguns casos, sigui capaç d'emprendre una acció o activitat. Si bé en aquesta última opció és millor parlar d'informació, en lloc de divulgació. En realitat, en l'acció divulgativa no es busca una reacció immediata. Per tant, quan escric aquest article intent una acció divulgadora i que, alhora, sigui didàctica i entretinguda. Si no s'aconsegueix, l'èter d'aquest magma que és Internet farà el treball de relegar-lo als llimbs dels escrits.

INTRODUCCIÓ

Hi haurà pocs llocs al món on no hi hagi vaques domesticades. Fa 8.000 anys es va començar al Sud-Oest d'Àsia i a l'Índia la seva domesticació per l'ésser humà, i des d'allà i des de llavors s'ha estès a tot el món. Uns 2.000 anys abans es van domesticar el porc, la cabra i l'ovella. Segons Jared Diamond (1), la domesticació implica la transformació de l'animal salvatge en alguna cosa més útil a l'ésser humà. Per a això es van dur a terme dos processos, fins fa poc complementaris, un va ser la selecció genètica –l'home tria els animals més útils de cada espècie–, i l'altre l'alimentació –l'home conrea espècies vegetals i tria els ingredients per nodrir l'animal, segons els objectius productius–. Davant aquests processos l'espècie animal respon evolutivament, adaptant-se i complementant l'acció humana.

La vaca, per la seva conformació, va ser una espècie fàcil de domesticar. En general, no és nerviosa ni ràpida per a la fugida en cas d'amenaça. És gregària, va en manada, i manté un sentit jeràrquic, que ha

cedit al seu cuidador, facilitant d'aquesta manera la seva domesticació –reproducció i alimentació supervisades per l'home–. Si observem un ramat de vaques pasturant a les muntanyes, en l'època de calor, veurem que cada individu coneix el seu rang en el conjunt, respectant un ordre per a pastar –posició al prat– per a beure en els abeuradors i, sobretot, per triar el lloc de la migdiada, en el qual les de més jerarquia ocupen els llocs més airejats. Cada any el ramat tria el mateix lloc de migdiada (la mosquera) a les muntanyes, on remuguen, i l'home, el pastor, l'ha de respectar i només canviar l'abeurador i els punts on col·locarà la sal i els altres minerals que lleparan de tant en tant, per tal d'assegurar, amb el canvi, una bona rotació a l'herba a pasturar.

Reconèixer la jerarquia té els seus avantatges, seria com reconèixer un espai de convivència, de respecte. Les més joves aprenen a triar les espècies vegetals de major interès nutritiu, i a rebutjar les nocives. Un grup de vaques en arribar als prats d'alta muntanya, per primer cop en la temporada, organitzades jeràrquicament, donen un primer passeig de reconeixement dels prats, passant de pressa i pasturant molt per sobre la massa vegetal, retallant-la, de tal manera que, al cap d'unes setmanes, hi tornen i troben més fulles que tiges. Al pla, en els dies de primavera, per obtenir un kg de matèria seca (aproximadament 6 kg d'herba verda) es necessita un cicle de 40 dies, i a la muntanya amb 20 dies es completa el cicle. Les vaques ho saben i l'home observador ho aprèn. Aquesta seria la més o menys plaent vida de la vaca de cria, també domesticada, a la muntanya .

Quan diem que les vaques transfereixen la màxima jerarquia a l'home és perquè se senten així protegides. Amb algunes excepcions, clar. Els que hem treballat en extensió agrària –disciplina que mereixeria algun comentari per si mateixa– en entrar en una explotació o granja de vaques, pel caràcter del ramader sabrem del comportament de les vaques i a l'inrevés. Si el ramader no està en el moment inicial de la visita, el que fem és observar les vaques, si no s'espanten, si ens observen i s'acosten a nosaltres voldrà dir que el cuidador és respectuós amb el benestar de les mateixes. Després, amb l'arribada del ramader, tindrem una xerrada fructífera, aprendrem i, potser, podrem posar les bases per a la innovació, de ser necessari.

L'agricultor, el ramader, és el lligam entre les necessitats de la societat i la vida domesticada dels seus animals. La realitat, com ja sabem, no funciona de manera tan senzilla. La transmissió de les necessitats i la seva satisfacció amb els productes generats pateixen condicionants especulatiu, financers i de tot tipus –aspecte que requereix, també, d'una anàlisi profunda i específica–.

En aquest escrit el que pretenem és presentar al lector la vida d'una vaca domesticada en la nostra àrea. I més concretament la d'una vaca lletera. I, ja en matèria, la vida de la més comuna de les lleteres, la de taques blanques i negres, la en d'altre temps anomenada *frisona* i ara *holstein*. La que ja no pastura, excepte en alguna explotació del Pirineu i en la majoria de les de Menorca.

La societat, a través del ramader, fixa l'objectiu de la producció, i segons sigui aquest així serà la vida de la vaca. Per a alguns autors domesticar és viure en captivitat. Efectivament, no totes les vaques gaudeixen de la mateixa sort de tenir un cuidador preparat. En general, quan el sentit comú, après del contacte amb la natura, deixa pas al productivisme desmesurat, s'està ja a la frontera del maltractament animal, i afloren, per tal de pal·liar-ho, des de la Comissió Europea, complexes lleis sobre el benestar animal, difícils de complir.

LA VACA

La vida d'una vaca en una explotació lletera es pot resumir de la següent manera, sense entrar en detalls: la vedella en néixer pesa uns 45 kg, al poc temps es manté dempeus i busca, després de ser llepada per la seva mare, els mugrons per mamar. No més de tres o quatre dies estarà amb la mare,

mamant la primera llet, l'anomenat calostre, imprescindible per les seves propietats immunològiques¹. Si aquesta vedella és una de les escollides per, en el seu moment, reposar o substituir la seva mare en el procés productiu, s'allotjarà en la mateixa explotació en un compartiment allunyat de la mare, juntament amb altres vedelles amb la mateixa destinació. Si fos un vedell o una vedella no destinada a la reposició, emprendria el camí cap a les granges d'engreix, per al consum posterior en carn, un cop engreixat o engreixada. Just en néixer l'administració li adjudica el seu document d'identificació, que serà inserit en les seves orelles.

Fins a la vuitena setmana de vida consumirà llet natural o de reemplaçament, que s'anirà complementant, ja a partir de la tercera setmana, amb farratge de bona qualitat. Aquest seria el període d'alletament (en el qual l'home ha suplantat la vaca). Convé aquí fer un apunt sobre la que és la seva característica principal. El vedell o vedella en el seu procés digestiu funciona com si fos un monogàstric, i per tal d'assolir la seva condició de remugant a la ració s'hi introdueixen farratges. En les pastures, que hem comentat anteriorment, aquest seria un procés natural.

La vaca pertany al gènere *Bos*, com els bisons, els búfals, tots ells de la subfamília dels bovins, com les gaseles, les cabres, les ovelles, i tots són remugants.

Un remugant aprofita pastures seques, a causa de la fisiologia del seu aparell digestiu, un estómac amb quatre compartiments, un dels quals –rumen– conté milions de bacteris i protozous capaços d'aprofitar les parets cel·lulars de les plantes –la cel·lulosa principalment²– i, a través de la fermentació en el si del rumen, s'aniran transformant en sucre. Aspecte que li confereix un lloc no competitiu amb altres animals, inclosa l'espècie humana.

L'ésser humà, com la majoria d'animals no remugants, en la seva alimentació segueix els següents processos: ingestió, digestió i metabolisme. El remugant, entre la ingestió i la digestió incorpora la fermentació, que es produeix al rumen, compartiment de volum entre 130 i 180 litres en una vaca adulta. És important saber, com diu Van Soest (2), que el 50 % de l'energia fotosintètica dipositada en el cultiu del cereal, per exemple, aprofitat pel seu gra, ho està en la palla, la qual no és aprofitada per l'home, però sí pel remugant, que la transformarà en llet. Fins a mitjan segle XX el remugant no havia competit, per raons alimentàries, ni amb l'ésser humà ni amb altres animals. La seva entrada en el procés productivista va fer que això canviés i, entre altres coses, les vaques mengessin més grans i derivats i patissin les malalties metabòliques, que s'anomenaren malalties de la producció, de manera molt conseqüent amb el seu origen (3).

Seguim amb la vida de la vaca lletera domesticada. A partir de les 8 setmanes, després del deslletament, la vedella, en el seu camí per tal d'arribar a vaca lletera, comença l'alimentació en grup, amb farratges i complementació de concentrats. Al voltant dels 15 mesos de vida la vedella, que es passarà a anomenar vedella de reposició o brava, s'insemina artificialment, i si queda prenyada la seva gestació serà de 9 mesos i 10 dies, aproximadament. Tot, per tant, està programat per tal que el seu primer part tingui lloc als dos anys de vida. En aquest moment la vaca ja pesarà 600 kg. Quan pareixi entra en la denominació de vaca de primera lactació. Al cap de cinc o sis dies després del part comença la seva vida productiva com a vaca lletera. Durant deu mesos el ramader recollirà la llet que matí i tarda vagi segregant la vaca. Per a això s'organitza la munyida mecànica. A primera hora del matí es munyen, operació que conté els

¹ Normalment, excepte a les explotacions de Menorca, on el part pot tenir lloc a les parcel·les, el vedell/a es separa de la seva mare al poc temps del part, just per a que la mare l'activi i l'assequi llepant-lo, i el calostre, si no és que el part es dona de nit, sempre es subministra "artificialment".

següents estadis: neteja i massatge de la mamella, per tal de provocar la sortida de la llet, col·locació de mugroneres, munyir, pròpiament dit, que durarà uns vuit minuts, a continuació es retiren les mugroneres i la vaca queda lliure. La màquina de munyir imita la seqüència de succió i massatge dels mugrons per part del vedell. Aquest procés de munyir del matí dura, de mitjana, en una explotació del nostre entorn, entre una hora i mitja i dues. Al cap de 12 hores, ja cap al tard, es repeteix la munyida. Si parlem de la vaca convé parlar de l'agricultor o ramader, ja que només en la tasca de munyir hi dedica quatre hores diàries durant 365 dies a l'any. Si el temps oficial de treball, regulat, és de 1.980 hores l'any, en munyir es consumeixen ja 1.460 hores. Aquesta ha estat, sens dubte, una de les causes de l'abandonament de petites explotacions en favor de les més grans. Anem, irremeiablement, cap a poques explotacions amb moltes vaques.

Després de la munyida del matí les vaques es dirigeixen a la menjadora, on s'haurà dipositat la ració alimentària del dia (en algunes explotacions es distribueix en dues tandes). Una vaca consumeix al dia, aproximadament, entre 20 i 24 kg de matèria seca i beu entre 80 i 90 litres d'aigua. Aquesta matèria seca està composta per farratges i grans i derivats. Per fer-nos una idea de la quantitat de menjar, si una vaca lletera pasturés herba verda, arribaria a consumir-ne més de 120 kg al dia. Les vaques dediquen més de quatre hores a menjar. Depèn del temps que se'ls doni. Si tenen poc temps mengen més de pressa. En canvi, per rumiar, elles controlen el temps, que pot ser de 8 a 10 hores al dia (4). És un mecanisme de la seva naturalesa, de quan eren objecte d'atacs de depredadors, dels quals es defensaven menjant molt de pressa, acumulant el farratge al rumen, d'aquí el seu volum o capacitat d'emmagatzematge, i a continuació buscaven un refugi on entraven en estat de nirvana, rumiant i rumiant. Gràcies a aquesta rumia poden consumir farratges que per a d'altres animals serien totalment indigeribles.

Aquest procés de rumia i, alhora, de descans, les vaques, a les estabulacions del nostre entorn, el realitzen dempeus o ajagudes en uns cubicles (espècie de llotges) dissenyats per al seu confort, o sobre llit de palla i fems. Així passen la seva vida. En plena lactació, als tres mesos després del part, se la tornarà a inseminar per tal de continuar el seu cicle productiu, nou mesos més tard.

En una explotació del Pirineu, amb poques vaques lleteres, n'hi ha amb més de 9 parts en els seus 12 anys de vida, però això no és l'usual. Ara les vaques es rebutgen o eliminen, com a mitjana, als dos o tres parts, és a dir en complir cinc anys de vida, perquè o no queden prenyades o no produeixen allò que s'esperava. La vaca rebutjada per produir llet, pot anar a engreix, ja que es tracta d'un animal relativament jove, i, d'ella, entre altres peces, surten els filets de *bou*, en general molt saborosos.

En els llibres sobre vaques s'aprèn que una vaca arriba a adulta quan ha realitzat el seu segon part. En el nostre entorn, en general, no totes arriben a adultes.

En aquest procés productiu es generen fems i gasos. Quan la vaca realitza la rumia, rota metà, diòxid de carboni i d'altres gasos que, depenent de la composició i la quantitat de la ració, abasten un volum entre 28 i 47 litres per hora de rumia (4). Aquest és un tema compromès, però si a les explotacions, de manera individual i col·lectivament per a una àrea determinada, es compleixen les lleis dels vasos comunicants els beneficis superaran aquests inconvenients. Encara que no sempre és així.

De mitjana, una vaca produeix 8.000 litres a l'any. Si es destinaran a elaborar formatge s'obtindrien 696 kg de formatge sec o 1.143 kg de formatge tendre, quantitats que donen per al consum de vint persones a l'any. A més, si s'utilitza el serigot que queda de l'elaboració del formatge s'obté el mató o brossat. Si el sistema de producció de llet i el d'elaboració de productes derivats, com formatge, mantega, mató i lactosèrum, entre d'altres, es duen a terme dins d'un procés de qualitat, els beneficis per a la societat seran superiors a les deixalles.

EL PAGÈS

El pagès, en un sentit ampli del terme, és la persona encarregada o responsable de l'activitat d'una explotació. Sobre el treball, sobre la vida en general de l'agricultor s'ha escrit molt. Passant per descripcions molt edulcorades i paternalistes fins a les més rudes i recalcitrants. En els nostres dies, si bé es mantenen algunes facetes de les definicions que ha fet el ciutadà que s'ha acostat al seu entorn, el millor serà que convinguem en dir que l'agricultor és una persona corrent com ho és la que es dedica a un altre ofici o professió. Com deia John Berger, ja fa més de deu anys, la liquidació del món de l'agricultor és un fenomen social i econòmic a escala mundial, i ell ho considerava un acte suïcida global. Si algun cop ha existit un món idíl·lic de l'agricultor, com el que Virgili descrivia *O fortunatos nimium sua si bona norint, Agricolas!* (massa feliços, els agricultors, si coneguessin la seva felicitat), avui no existeix com a tal. Hi haurà agricultors feliços, altres no tant i altres totalment desafortunats i infeliços. Com en tota activitat. En alguns llocs del món, en els quals no hagin arribat les multinacionals, podrem trobar a l'agricultor que, en les seves innumbrables tasques i vivències, ha de saber de tot sense ser especialista de res, i que basa els seus quefers en els cicles vitals: planta, animal i terra. Al món hi ha diferències notables entre les zones agrícoles, com n'hi ha entre les ciutats i dins dels barris d'aquestes. En aquest article parlem de l'agricultor del nostre entorn. La nostra visió és local. En el nostre cas seguim utilitzant aquesta denominació d'agricultor per al titular de l'explotació de vaques de llet. Aquesta persona dirigeix i realitza totes les activitats encaminades a la producció de llet. Per tal de fer-ho, ha de planificar la producció o la compra d'aliments per a les vaques, ha d'organitzar la vida productiva de les vaques, procurant una alimentació adequada a les seves necessitats, amb les atencions adients.

Si una explotació de vaques de llet disposa de superfície agrícola, les activitats que requereix les podem resumir a continuació. Conrear la terra per produir farratges, tasques de recollida i emmagatzematge dels farratges (fenc, ensitjat), i, en alguns casos, es pot incloure la producció de grans (blat de moro, ordi, civada, entre d'altres), tot i que, en general, per l'escassetat de terreny agrícola es recorre a la seva compra en forma de pinso o derivats. Amb aquests farratges i grans alimentarà les vaques (les que produeixen llet, les vedelles que seran, als dos anys de vida, vaques, etc.). Munyir les vaques, matí i tarda. Aquests serien els principals apartats del treball de l'agricultor d'una explotació de vaques de llet. Per tal que l'explotació funcioni es requereix d'una planificació general i específica, seguida d'una gestió de les diferents facetes. Gestió dels cultius, és a dir, saber què es necessita produir i en quines èpoques de l'any, com produir, saber triar les llavors, saber abonar la terra, saber triar el moment adequat de la collita, saber com conservar i emmagatzemar els farratges, i els grans i derivats comprats. Gestió del bestiar, és a dir, triar aquelles vaques per a la millor descendència, d'acord amb els seus objectius en la producció de llet, organitzar la reproducció, de tal manera que s'apropi a l'objectiu que cada vaca, a partir dels dos anys de vida, tingui un part a l'any. Gestió de la salut de les vaques, programar aquelles cures que reforcin les seves defenses. Gestió de l'alimentació, és a dir racionar diàriament la dieta de les vaques en lactació i de les que no produeixen i la de les vedelles.

Per a qualsevol de les activitats ressenyades es requereix preparació i temps. Perquè ens fem una idea de la dificultat, només dir que l'alimentació adequada d'una vaca de llet abasta les etapes: formular la ració (conèixer les necessitats en nutrients, triar els ingredients i calcular la dieta al mínim cost), preparar i barrejar tots els ingredients seleccionats segons les quantitats calculades, distribuir a la menjadora la ració i mantenir en òptim estat de neteja l'àrea d'alimentació. La gestió econòmica de tots els factors de producció, de manera individual i en conjunt, és la base que tot l'engranatge funcioni. L'habilitat en les decisions determinarà el resultat econòmic. Estar al capdavant d'una explotació de vaques de llet és una tasca complexa i impossible d'executar per una sola persona, amb independència del nombre de vaques i de l'extensió del seu terreny agrícola. Per això sempre s'ha parlat del treball familiar en els àmbits agrícoles. Avui al camp, igual que a la ciutat, la família, com a força comú de

treball, ja ha deixat de funcionar, almenys sense l'amplitud d'abans. La persona que treballa al capdavant d'una explotació ha de gestionar el seu temps, i si comptem les hores que s'han de dedicar a les tasques esmentades, de manera molt resumida, la suma sobrepassaria 24 hores diàries. I, en aquest cas, no es tracta de ser més o menys treballador. Hi ha activitats ineludibles que s'han de fer amb o sense ganes de fer-les. És una cadena productiva sense relleus. A Catalunya l'any 1992 hi havia en actiu 4.329 explotacions de vaques lleteres i ara tot just n'hi ha 700. No obstant això, es produeix la mateixa quantitat de llet. Són explotacions amb més vaques. L'explotació de vaques deixa de ser familiar, almenys en la seva tendència. En els anys 90 ens preguntàvem què era millor, per a una zona agrícola i ramadera com Catalunya, si tenir 1.000 explotacions de 100 vaques o 100 de 1.000? Els nostres raonaments de que era millor la primera opció no arribaren a instàncies superiors, o si ho feren no es van desenvolupar. Fins i tot el sector productor s'hi troba dividit. Anàvem contra corrent. El procés ha estat lògic. No tant el tipus de treball com la dependència que implica, ha estat, potser el factor principal per abandonar o tancar o redimensionar una explotació. Sense cooperativisme actiu ningú pot mantenir-se en una explotació de 50 vaques. L'entorn ha estat, també, clau. No és el mateix una explotació de 50 vaques a la Bretanya francesa que aquí. Allà no hi ha forces que empenyin el pagès cap a la ciutat ni cap al turisme, almenys en la magnitud que aquí, i, a més a més, la funció pública és menys buròcrata i les cooperatives i sindicats agrícoles s'ocupen més dels seus membres que de la seva organització. No és una qüestió de vocació. No es pot lligar a un jove de 18 anys al munyiment diari sense altre atractiu que la preservació del patrimoni de 50 vaques. Encara que, també és cert, molts voldrien per a si i els seus semblant hisenda o patrimoni. Per això crec que cal analitzar el teu entorn, sense entrar en anàlisis més globals, per ajustar-nos a la realitat i comprendre la seva evolució. Hi ha, hi havia, moltes maneres d'ajudar a l'agricultor per mantenir-se en explotacions de menys vaques. Totes s'han desaprofitat. Formem part d'un país depredador. Vaig tenir la sort de conèixer a Pascual Carrión, enginyer agrònom, promotor, al costat d'altres, de la frustrada reforma agrària. Després de la guerra civil va passar per la presó i, en sortir-ne, es va refugiar a l'Estació de Viticultura de Requena, impulsant nombroses cooperatives. L'any 1972 seguia transmetent els beneficis del cooperativisme. El que no he arribat a comprendre és perquè en democràcia les seves idees no han fructificat. No hi ha pitjor enemic que la ignorància revestida de comandament en plaça. El fet cert és que ara caldrà gestionar un sector lleter amb poques explotacions i una elevada producció. És evident, per tant, que el titular d'una explotació de vaques de llet ha de ser un gran generalista en els seus coneixements i un bon empresari en les seves decisions tècniques, econòmiques i socials. Quan escric aquest article, m'arriba una definició, genèrica i local, sobre l'agricultor de Menorca. La fa un prestigiós enginyer agrònom, i està, com dic, referida a l'àmbit de l'illa, i la va fer en una classe dirigida als joves agricultors. Diu així: un pagès és un senyor que treballa sol, pensa molt, fa el que vol, per a desesperació dels agrònoms, i recull el que pot.

També, recentment, a França, naturalment, s'ha definit de la següent manera el que avui es considera un agricultor: és aquell o aquella que exerceix l'activitat agrícola, gestiona directament o indirectament els mitjans de producció, no està subordinat en l'exercici de l'activitat i exerceix funcions de direcció, i té formació acadèmica o experiència professional suficient.

EL TÈCNIC

A causa de la complexitat dels factors d'aquesta activitat, el titular de l'explotació o el ramader per tal d'aconseguir una producció de llet, en la quantitat i amb el contingut requerit, necessita un assessorament tècnic, entès aquest com la tasca encaminada a formar, informar i influir en les decisions del ramader en utilitzar els seus recursos. No tractarem sobre la necessitat d'aquest treball fet amb independència. Seria ideal que aquesta comunicació per a la innovació, atesa la seva complexitat, es realitzés des de l'administració pública. No és un treball de divulgació, no és de planificació, tampoc és

de rebre (o donar) ajudes. Ens limitarem a escriure sobre el que entenem sobre ell, i que cada tècnic reculli el que més li convingui. Deixem així per als economistes i polítics la discussió de qui hauria d'assumir el cost. Jo crec que l'única política agrària possible i necessària, seria dedicar tot el pressupost disponible en aquesta esfera a la comunicació per a la innovació en el sector agrari.

Les etapes de la comunicació per a la innovació són les següents: el tècnic i l'agricultor comencen per analitzar i detectar els problemes de l'explotació, o del grup d'explotacions, aquest procés fa que tots dos adquireixin més coneixements, ja que interactuen entre si, i aquests coneixements els portaran a estudiar les mesures alternatives als problemes detectats i analitzats, de manera que al final s'haurà de triar la solució òptima. L'agricultor, en aquesta seqüència d'etapes, mai ha de perdre la capacitat de decidir, ja que l'objectiu final no és altre que ell sigui amo de les seves decisions, i, per tant, també dels seus errors. En essència l'extensió agrària no ensenya sinó que fa visibles els problemes. Algú podrà preguntar que per què necessita l'agricultor d'aquesta comunicació per a la innovació, més que qualsevol altra activitat. La resposta està en que el seu treball es realitza, en la major part del temps i de l'espai, en solitud, allunyat de les facilitats que s'obtenen en una ciutat. Podríem dir que, en la seva solitud, necessita intercanviar opinions sobre el que fa. Una explotació de vaques de llet, per no sortir-nos de l'entorn que millor coneixem, actua com una empresa aïllada i les decisions que ha de prendre l'agricultor són de caràcter generalista i especialista alhora. Evidentment que ens referim a una explotació més aviat petita, amb un màxim de tres o quatre treballadors. Les grans explotacions, de més de 1.000 vaques, ja són empreses en el seu quefer, disposen de tècnics i mà d'obra qualificada en els seus llocs de treball. No són explotacions aïllades. Per tal que el lector es faci una idea, a Catalunya el 74% de les explotacions lleteres tenen menys de 100 vaques, i només el 8% en tenen més de 200. Cal pensar que en el treball de l'agricultor hi ha una part important que és hàbit, rutina, costum, i és sobre això que cal treballar des d'extensió, ja que la rutina és una part de la persona. El que sempre hem proposat és que a l'agricultor no l'han de donar suport amb ajudes directes en diners sinó mitjançant un ús sistemàtic de la comunicació, per resoldre els seus problemes, contribuint els dos –assessor i agricultor– amb els seus coneixements i capacitats (5).

La comunicació per a la innovació com a disciplina o matèria d'estudi és una ciència orientada a la presa de decisions, en el sentit que hi ha en ella una preocupació per saber si el canvi s'ha produït. En les ciències orientades a les conclusions, en general, l'esforç científic cessa quan s'ha produït o creat la cosa que es pugui aplicar. L'acte de preguntar-se sobre alguna cosa pot induir a canviar una actitud, en canvi, en les ciències físiques, per exemple, quan es fa un mesurament, aquest acte no canvia la cosa mesurada.

Fins aquí hem parlat de com hauria de ser el treball del tècnic, de com entenem que ha de ser. La realitat ens indica que hi ha moltes maneres d'afrontar el paper de tècnic. Un prestigiós professor de l'Escola d'Agrònoms a Lleida, quan algun alumne li comentava que volia viure del camp –muntar una granja, muntar una explotació– ell li contestava que a l'Escola s'havia de preparar per viure dels del camp, no del camp. No li faltava raó. Hi ha molts casos de neorurals que no han aguantat més d'un mes munyint les vaques. Viure dels que treballen en el camp, tal com ho proposava el professor, és encertat. No hem de creure que això sigui pejoratiu. El veterinari cobra pels serveis que realitza en l'explotació de vaques –sanitat, vacunes, gestió de la reproducció, etc. –, El tècnic comercial en vendre els seus productes –adobs, minerals, concentrats, maquinària, etc. – cobra la comissió de la seva empresa, el nutricionista que formula racions per a les vaques i fa el seguiment dels resultats, cobra directament o indirectament si representa a alguna empresa de venda d'aliments. Si parlem de l'assessor d'un conjunt d'explotacions, del qual realitza la gestió tècnica i econòmica i, per això mateix, realitza treballs d'orientació, de motivació, d'enllaç entre la tècnica i el quefer quotidià, que és la feina que sempre hem

reivindicat, la qüestió del cobrament pel treball realitzat ja és més problemàtic, tot i que no ho hauria de ser.

Fins 1980, més o menys, el sector públic s'encarregava del finançament i de l'estructura d'extensió o de la comunicació per a la innovació. I això succeïa, en major o menor amplitud, arreu del món, havent-hi raons perquè fos així. Qualsevol innovació tecnològica era considerada un bé públic i, per tant, pertanyia a l'Estat, i la provisió d'informació que es feia s'encaminava a la prevenció de riscos per a la producció –plagues, fenòmens meteòrics, etc. –, ja que la producció d'aliments era la prioritat en les polítiques dels Estats. Alhora, s'era conscient que en els llocs allunyats dels centres urbans no arribava cap altra informació que no provingués de l'Estat. No obstant això, es buscava un equilibri regional, i, fins a aquell moment, es tenia la percepció que per donar informació sobre alguns factors de la producció –des de llavors fins als productes fitosanitaris– l'Estat era una garantia de veracitat (6).

Des de llavors es van succeir molts canvis. L'aprovisionament en grans àrees està assegurat, i són aquests els que volen que es transfereixi informació efectiva a la indústria agrícola, amb l'objectiu que el consumidor estigui convençut i satisfet de la seguretat alimentària. No és fàcil esbrinar quin ha de ser el paper de l'Estat en aquest context. En aquells anys, dècada dels 80, es va assistir a un bombardeig ideològic darrere de la privatització de serveis públics, com en el cas que ens ocupa de l'extensió agrària. El resum d'aquelles idees liberals, en sentit econòmic, ho va plasmar molt bé un autor (5) que intento ara resumir en aquests punts, que el lector preocupat per l'esdevenir de la societat, segur que els sonen. L'ideòleg feia els següents raonaments: a) Hi ha una necessitat de reduir costos i ajustar les finances; b) Els governs han de ser menys intervencionistes –aquí això es va dir "aprimar l'administració"–; c) Cal garantir un entorn favorable per a l'anomenada "cultura d'empreses". Alhora, argumentaven per no ser titllats de liberalistes a ultrança, d) S'han de corregir els efectes nocius d'una economia de mercat en auge. I, per a no pecar de no demòcrates, deien, i) S'ha d'augmentar la participació del destinatari dels serveis en la planificació dels mateixos. I ja, com a final, colofó als seus raonaments, es va dir que f) S'ha de crear com a base dels arguments en contra dels serveis públics l'anomenada "societat civil". Com veuen, va sortir, per fi la societat civil. Aquí, a Catalunya, aquests arguments van ser seguits al peu de la lletra. Pel que fa al Servei d'Extensió Agrària (SEA), transferit a la Generalitat el 1979, es va començar amb la dilució de les seves funcions en l'entramat burocràtic en gènesi. El nom no va canviar, va seguir sent el SEA, en català, com en la realitat era conegut. A partir de 1984 ja vam assistir a la necessitat de reduir costos i ajustar les finances. No era possible, argumentaven, mantenir tècnics amb la sola funció d'assessorar a l'agricultor. Aquesta havia de ser assumida per la societat civil, sobretot pels sindicats acabats de formar. El millor era que aquests assessoraran als seus afiliats i als agricultors en general, i així va començar l'externalització de serveis. El 1985 es va crear l'Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentària (IRTA), que venia a omplir, segons els seus promotors i legisladors, un enorme buit en investigació i en assessorament tecnològic. En el seu ideari deia que l'IRTA ha de transferir al sector els avenços científics, bé mitjançant accions pròpies, bé creant empreses o participant -hi. Com pot deduir el lector en aquest ideari plasmat en llei es garantia l'entorn favorable a la "cultura d'empreses". Tot va quedar com volien. Sobre la funció de l'IRTA s'ha escrit molt, lloant la seva creació, la seva visió de futur. En definitiva, el corrent ideològic dels inicis dels anys 80, basat en enaltir la iniciativa privada i menyscabar la pública, va quedar feta llei. A l'excel·lent article de Kidd (5) aquest deia el següent, referint-se arreu del món: si s'ha de privatitzar extensió, com a necessitat del corrent que porta a privatitzar serveis de l'Estat, cal considerar que entre haver de pagar per serveis com la salut i l'educació, en contraposició a extensió, els agricultors amb rendes més baixes lògicament escolliran els més necessaris a curt termini. Es quedaran per tant sense extensió. A molts llocs va passar això.

A partir d'aquí que cadascú tregui les seves conclusions. A Catalunya no hi va haver discrepàncies sobre el model a escollir. Els sindicats, encoratjats per la Generalitat, van organitzar les seves empreses

d'assessorament, es van crear associacions de defensa sanitària, de defensa vegetal i forestal, empreses mixtes en el seu origen. Naturalment, seguint la màxima de que no es podia mantenir un servei d'extensió agrària públic, l'administració va donar suport estratègicament i amb fons públics aquestes organitzacions. Ara esperem que siguin més de quatre els que segueixin creient en la necessitat de proveir salut i educació per a tothom, sense necessitat de trossejar. La iniciativa privada és molt lloable, si bé no entenc per què necessita fons públics si, en general, s'ufana de ser més eficient. Tampoc he entès per què l'administració pública nomena directors generals a persones incapaces de tenir iniciativa privada, les quals, al seu torn, defensen que la pública actuï com si fos la privada. Seria més coherent que els directors generals fossin professionals de l'administració pública, que sabessin fer funcionar els mecanismes de la mateixa, i no professionals incompetents de la privada. Cadascú al seu lloc.

LA SOCIETAT

Igual que en parlar de l'agricultor deixàvem els clixés, per convenir que aquest era un altre membre de la societat, amb les mateixes inquietuds i problemes que un altre dedicat a un altre ofici, ara en parlar de la societat pel que fa consumidora de productes lactis, ho farem deixant a part les característiques d'aquests productes, i ho analitzarem com faríem amb qualsevol altre producte. Ja fa molt de temps que va passar l'època en què es parlava de la gota de llet, si bé ara es torna a la recollida d'aliments per pal·liar la fam dels desfavorits. Un cop més, la societat ha de recórrer a les eines caritatives a falta de projectes de redistribució de la riquesa. El que volia dir és que fa 40 o 50 anys aquí la llet era sinònim de creixement, de bona alimentació. Ara la llet i els seus derivats són un altre producte més de consum. Seran industrials, seran artesanals, amb etiquetes d'origen ecològic o no, però en el seu conjunt és un producte que, majoritàriament, es compra en un supermercat, sense gairebé més informació que la de les etiquetes. Ha quedat en la societat, en la gent que compra, la idea que la llet és necessària, i en una societat de consum no hi ha res pitjor que el qualificatiu de necessari. Només ens interessarà que allò que necessitem sigui al menor preu possible. La llet és, per tant, un de tants productes reclamats. Compro llet al menor preu i em queden diners per a altres coses. Els francesos es delecten amb els seus formatges i distingeixen entre un *gruyere* industrial i un artesanal. Tot s'educa. Tot es transmet. Aquí, amb molta freqüència, tant el ramader com l'industrial, es queixen que el preu d'un litre de llet és menor que un litre d'aigua embotellada. No els falta raó, però la perden quan creuen que la culpa és del consumidor. Des de fa anys, des que es va enaltir el creixement econòmic en detriment del desenvolupament econòmic, s'ha confós, deliberadament, el benestar amb el consum i com no hi ha suficients ingressos familiars per a tot, el que es fa és prioritzar, i no sempre surten ben parats els productes necessaris. Educar el consumidor no és el mateix que incitar-lo al consum d'un producte o un altre. Per tal que el consumidor compri amb criteri independent de les propagandes, raonant sobre les seves necessitats nutritives, ha d'haver una educació en temes de nutrició, en temes de sabors, de gustos, d'olors, entre d'altres, i això no es fa amb campanyes per prevenir riscos derivats d'una alimentació desequilibrada, o amb campanyes per reduir el nivell de colesterol o promocionar una alimentació sana. L'educació en temes de nutrició correspon a les primeres edats, ensenyar com es fa un producte, com es transforma, com es pot consumir, quines qualitats nutritives té i quina relació hi ha amb les qualitats organolèptiques, com canvien les seves qualitats amb el transport. Als nens se'ls ha d'ensenyar on són les fonts de plaer en el que mengem, i de com apreciar-les. Es tracta d'apropar la població infantil als llocs de producció i de transformació, però amb criteris convincents, de la mà de professionals de la comunicació i del sector productor i transformador a visitar. Cal no oblidar que el que veiem i el que mengem, és el producte de l'experiència passada i de les expectatives futures. Es dirà que moltes escoles o col·legis fan excursions i visiten explotacions agrícoles i ramaderes, o fàbriques que transformen els productes del camp. Però no és el mateix visitar aquestes explotacions o aquestes fàbriques d'una manera passiva que fer-ho acompanyats d'algun professional de la nutrició, que els

ajudi a preguntar, a qüestionar, a interessar-se de tots els processos de producció i transformació. També els hem d'ensenyar a anar a un supermercat, perquè sàpiguen què uns productes estan més a la vista que d'altres, a saber el que és un lineal de productes lactis, per exemple, que aprenguin a comparar entre diferents supermercats, perquè uns no tenen marques de la indústria i sí marques del seu nom, anomenades marques blanques o marques de la distribució. A preguntar-se per què un litre de llet d'una marca de distribució és més barat que un de primera marca, quines diferències hi ha entre el contingut de les dues? O es deu al continent la diferència de preu? Per què els productes lactis, en general, estan a la part més interior del supermercat? Igual que no és el mateix anar a un supermercat amb el pare o amb la mare que acompanyat amb algú que l'inciti a veure, igualment no és el mateix visitar una explotació o una indústria amb el mestre que amb un professional del ram.

En definitiva, els problemes del sector productor no els origina el consumidor, en tot cas els augmenta, igual que els problemes de la indústria no són exclusivament causats per les grans àrees i als supermercats. És cert que les àrees de distribució decideixen sobre els preus, sobre quins productes ofereixen, i ho fan en funció del públic a qui es dirigeixen. Entre uns i altres s'han creat aquests supermercats on el preu regeix sobre els productes, sobre la manera de col·locar-los. No hi ha cap tipus de contenció. El supermercat és el mercat lliure. No hi ha un empresari ocult que faci càlculs sobre el preu d'un producte, és un complex sistema d'oferta i demanda, amb dates de caducitat, el que imposa el preu. Jo a qui em puc dirigir en un supermercat perquè m'expliqui, per exemple, per què el preu d'un litre de llet no es correspon ni amb el cost de producció ni amb el de la transformació? O simplement saber perquè el d'una marca determinada és més car que el mateix producte revestit de marca blanca, en el cas que sàpiga jo que tots dos s'han fabricat a la mateixa indústria de transformació. El caixer no té temps per contestar, l'encarregat ha sortit, i el cap, qui és el cap?

El ministre o encarregat polític d'Agricultura, acabat d'estrenar el càrrec, farà la seva presentació sobre el programa de la legislatura, i dirà que crearan taules de concertació, en què per primera vegada estaran asseguts els productors del camp, els industrials de la transformació de productes, les grans àrees de distribució i les organitzacions de consum. Però si ningú sap qui són els caps de la distribució com es reuniran? Els passa el mateix que als mandatariis de la UE quan diuen que es reuniran amb les multinacionals. En aquest i en l'altre cas, els governs, davant la seva impotència, recorren a la creació de comissions d'experts, comissions en què per cada expert independent nou dependran de les multinacionals, directament o indirectament. I alguns experts ni ho saben.

Amb això vull dir que tot respon a un sistema econòmic difícil o impossible de controlar. La perversitat del sistema arriba fins al punt de poder prescindir de l'agricultor, tal com ho enteníem fa uns anys. Tot es pot comprar. Hi ha resistències al panorama de l'oferta i demanda de productes agrícoles i ramaders, creant mercats a la manera antiga, o mercats més moderns amb productes de traçabilitat comprovada. No obstant això, el gruix del mercat està en les àrees de distribució i supermercats. Si la societat és incapaç de donar-se un sistema d'educació universal, lliure i independent, i només em refereixo a l'educació en temes de nutrició, aquests esforços en productes ecològics seran absorbits pel mercat lliure, com en els anys 60 ho van ser els pantalons texans, que avui es venen, i es compren! amb trencats i descolorits. Les revolucions, com a elements positius de canvi, només es poden fer amb persones educades en el coneixement.

- 1.- Diamond J. 2006. Armas, gèrmenes y acero. Breve historia de la humanidad en los últimos trece mil años. Ed. DEBATE.
- 2.- Van Soest PJ. 1982. Nutritional ecology of the ruminant. OB Books Inc. Corvallis. Reedición, 1994.
- 3.- Payne JM. 1983. Maladies métaboliques des ruminants domestiques. Editions du Point Vétérinaire, París.
- 4.- Hutjens M. 2008. Feeding Guide. Ed Hoards Sons Company. USA.
- 5.- Kidd AD, Lamers JPA, Ficarelli PP, Hoffmann V. 2000. "Privatising agricultural extension: caveat emptor". Journal of Rural Studies.
- 6.- Farrington J. 1995. The changing public role in agricultural extension. Food Policy, 20 (6): 537-544.